

BÖLÜM 6

Eğitimde Etik, Ahlak, Adalet ve Değerler

Ayşen Akdemir Çakırçapan ¹, Salih Zeki Genç ²

¹ Temel Eğitim Bölümü, Eğitim Fakültesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-3425-5138>

² Temel Eğitim Bölümü, Eğitim Fakültesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-6839-8284>

İrtibat Yazarı: Ayşen Akdemir Çakırçapan, ayse.akdemir@comu.edu.tr

Özet – Eğitim, bireylerin yalnızca bilişsel bilgi ve becerilerini geliştirmeyi değil, aynı zamanda etik, ahlaki ve toplumsal gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan çok boyutlu bir süreçtir. Yirmi birinci yüzyılda dijitalleşme, yapay zekâ teknolojilerindeki gelişmeler ve küresel etkileşimin artması, eğitimde etik, ahlak, adalet ve değerler konularını daha da önemli hâle getirmiştir. Bu bölümde etik, ahlak, değer ve adalet kavramları kuramsal temelleri çerçevesinde ele alınmış, bu kavramlar arasındaki ilişkiler eğitim bilimleri bağlamında değerlendirilmiştir. Ayrıca değer eğitiminin amaçları, temel yaklaşımları ve güncel eğilimleri incelenerek etik muhakeme, ahlaki sorumluluk, karakter gelişimi ve demokratik vatandaşlıkla ilişkisi tartışılmıştır. Eğitimde adalet kavramı eşitlik ve hakkaniyet perspektifinden değerlendirilmiş; kapsayıcı ve adil eğitim uygulamalarının önemi vurgulanmıştır. Bölümün son kısmında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Erdem–Değer–Eylem Çerçevesi temelinde etik, ahlak, adalet ve değerler açısından analiz edilmiştir. Modelin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğrenme alanlarını bütünleştiren yapısı değerlendirilmiş; değer eğitiminin yalnızca öğretim programlarıyla sınırlı kalmayıp okul kültürü, demokratik öğrenme ortamları ve öğretmenlerin rol model olmasıyla desteklenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda etik, ahlak, adalet ve değerlerin çağdaş eğitimin birbirini tamamlayan temel bileşenleri olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etik, Ahlak, Değer, Adalet, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM), Eğitim

Akdemir Çakırçapan, A., & Genç, S. Z. (2026). Eğitimde etik, ahlak, adalet ve değerler. In F. M. Özbilen (Ed.), *Eğitim bilimlerinde yeni ufuklar* (pp. 134–159). Pen Academic Publishing. <https://doi.org/10.29329/penbook.36.6>

1. Giriş

Eğitim, bireylere bilgi ve beceri kazandırmanın ötesinde, onların bilişsel, duyuşsal, sosyal ve ahlaki gelişimini destekleyen çok boyutlu bir süreçtir. Bu yönüyle eğitimin amacı yalnızca akademik başarıyı artırmak değil; etik ilkelere bağlı, adalet duygusu gelişmiş, sorumluluk sahibi ve ortak insani değerleri benimseyen bireyler yetiştirmektir. Nitekim çağdaş eğitim felsefesinde eğitimin temel işlevlerinden biri, bireyin demokratik toplumun etkin, eleştirel düşünebilen ve sorumluluk üstlenen bir üyesi olarak yetişmesini sağlamaktır (Biesta, 2022).

Yirmi birinci yüzyılda yaşanan bilimsel, teknolojik ve toplumsal dönüşümler, eğitimin bu işlevini daha görünür hâle getirmiştir. Dijital teknolojilerin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelmesi, sosyal medya kullanımının yaygınlaşması ve üretken yapay zekâ uygulamalarının eğitimden sağlığa kadar birçok alanda kullanılmaya başlanması, bireylerin karşılaştığı etik sorunların kapsamını önemli ölçüde genişletmiştir. Günümüzde bireyler yalnızca yüz yüze ilişkilerde değil, dijital ortamlarda da mahremiyet, kişisel verilerin korunması, doğruluk, telif hakları, ayrımcılık, algoritmik önyargılar ve yapay zekâ kullanımına ilişkin çok boyutlu etik ikilemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle eğitim sistemlerinden beklenen, bireylere yalnızca mevcut toplumsal kuralları öğretmeleri değil; aynı zamanda değişen koşullar karşısında etik muhakeme yapabilme, eleştirel düşünebilme ve sorumlu karar verebilme becerileri kazandırmalarıdır. UNESCO da yapay zekâ etiğine ilişkin uluslararası tavsiye kararında, teknolojik gelişmelerin insan hakları, insan onuru, adalet ve kapsayıcılık ilkeleri doğrultusunda yönlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (UNESCO, 2021).

Etik, ahlak, değer ve adalet kavramları eğitim bilimleri literatüründe birbiriyle yakından ilişkili olmakla birlikte farklı kuramsal anlamlara sahiptir. Etik, doğru eylemin ne olduğuna ilişkin ilkeleri sorgulayan ve ahlaki davranışların gerekçelerini

inceleyen normatif bir felsefe disiplini. Ahlak ise bireyin içinde yaşadığı toplumun benimsediği davranış normlarını ve bu normların birey tarafından içselleştirilmesini ifade etmektedir. Değerler, bireyin tercihlerini, amaçlarını ve davranışlarını yönlendiren temel inanç ve idealler bütünü oluştururken; adalet, hakların, fırsatların ve sorumlulukların hakkaniyet temelinde düzenlenmesini sağlayan temel bir ilke olarak bu kavramların kesişim noktasında yer almaktadır. Kavramlar arasındaki ayrımın açık biçimde ortaya konulması, eğitim uygulamalarının kuramsal temellerinin doğru anlaşılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Türkiye'de de eğitim politikalarının son yıllarda bu bütüncül yaklaşım doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, bireyin yalnızca akademik bilgiyle donatılmasını yeterli görmeyerek bilgi, beceri, eğilim ve değer alanlarını bütünlendiren bir anlayış benimsemektedir. Modelde yer alan Erdem–Değer–Eylem çerçevesi, değerlerin yalnızca bilişsel düzeyde öğretilmesini değil, bireyin günlük yaşamında davranışa dönüşmesini hedeflemektedir. Bu yönüyle model, çağdaş karakter ve değer eğitimi yaklaşımlarıyla önemli ölçüde örtüşmekte; etik ilkelere bağlı, adalet duygusu gelişmiş ve toplumsal sorumluluk üstlenen bireylerin yetiştirilmesini eğitim sisteminin temel amaçlarından biri olarak kabul etmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024).

Bu bölümde öncelikle etik, ahlak, değer ve adalet kavramları kuramsal açıdan ele alınacak; ardından bu kavramların eğitim bilimleri bağlamındaki yansımaları tartışılacaktır. Daha sonra eğitimde adalet yaklaşımı ile Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin Erdem–Değer–Eylem çerçevesi etik, ahlak, adalet ve değerler perspektifinden değerlendirilerek güncel eğitim anlayışı içerisindeki yeri ortaya konulacaktır.

2. Etik Kavramı

Etik, insan davranışlarını doğru–yanlış, iyi–kötü ve adil–adil olmayan ölçütleri çerçevesinde inceleyen normatif bir felsefe disiplini. Kökeni Eski Yunancada karakter, alışkanlık ve yaşam biçimi anlamlarına gelen *ethos* sözcüğüne dayanan etik, bireyin nasıl davranması gerektiğine ilişkin ilkeleri sistematik biçimde sorgular ve ahlaki yargıların gerekçelerini açıklamaya çalışır. Bu yönüyle etik, yalnızca davranışları betimleyen bir alan değil, aynı zamanda doğru eylemin hangi ölçütlere göre belirlenmesi gerektiğini araştırarak kuramsal bir inceleme alanıdır (Kuçuradi, 1996; Pieper, 2012).

Günlük yaşamda etik ve ahlak kavramları çoğu zaman eş anlamlı kullanıma karşın, felsefi açıdan bu iki kavram farklı düzeylerde ele alınmaktadır. Etik, ahlaki davranışların neden doğru ya da yanlış olduğunu sorgulayan kuramsal bir disiplin iken; ahlak, bireyin içinde yaşadığı toplum tarafından benimsenen davranış kuralları ile bu kuralların günlük yaşamdaki yansımalarını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle etik, ahlaki davranışların gerekçelerini açıklamaya çalışan kuramsal çerçeveyi oluştururken, ahlak bu ilkelerin bireysel ve toplumsal yaşamda somutlaşmış biçimini temsil etmektedir (Kuçuradi, 1996; Pieper, 2012).

Etik düşüncenin temel amacı, bireyin yalnızca kurallara uymasını sağlamak değil, davranışlarının gerekçelerini sorgulayabilen, farklı seçenekler arasında bilinçli tercihler yapabilen ve kararlarının sonuçlarını değerlendirebilen bir muhakeme becerisi geliştirmesine katkı sunmaktır. Bu nedenle etik, hazır kurallar bütünü olmaktan ziyade eleştirel düşünmeyi, gerekçelendirmeyi ve sorumluluk üstlenmeyi esas alan dinamik bir düşünme alanıdır. Özellikle eğitim bağlamında etik, öğretmenlerin, yöneticilerin ve öğrencilerin karşılaştıkları ikilemleri yalnızca mevzuat ya da geleneksel normlar doğrultusunda değil; insan hakları, adalet, eşitlik ve insan

onuru gibi evrensel ilkeler çerçevesinde değerlendirebilmelerini mümkün kılan kuramsal zemini oluşturmaktadır (Strike & Soltis, 2009).

Eğitim ortamları, etik karar verme süreçlerinin en yoğun yaşandığı kurumlardan biridir. Ölçme ve değerlendirmede tarafsızlık, fırsat eşitliği, öğrenci mahremiyetinin korunması, akademik dürüstlük, ayrımcılığın önlenmesi, dijital teknolojilerin sorumlu kullanımı ve yapay zekâ destekli uygulamaların eğitim süreçlerine entegrasyonu gibi birçok konu etik değerlendirme gerektirmektedir. Bu nedenle eğitim etiği, yalnızca öğretmenlik meslek etiği ile sınırlı olmayıp eğitim sisteminin bütün paydaşlarını kapsayan disiplinler arası bir çalışma alanı hâline gelmiştir. Özellikle üretken yapay zekâ uygulamalarının yaygınlaşmasıyla birlikte akademik dürüstlük, veri güvenliği, algoritmik önyargılar ve dijital sorumluluk gibi yeni tartışmalar, etik eğitimin kapsamını daha da genişletmiştir (UNESCO, 2021).

Etik alanında geliştirilen kuramlar, doğru davranışın hangi ölçütlere göre belirleneceği sorusuna farklı cevaplar vermektedir. Her ne kadar etik literatüründe çok sayıda yaklaşım bulunsun da eğitim bilimleri açısından en çok başvurulan kuramlar; deontolojik etik, yararcı etik ve erdem etiğidir. Bu kuramlar, eğitim ortamlarında karşılaşılan etik ikilemlerin değerlendirilmesinde farklı bakış açıları sunmaları bakımından önem taşımaktadır.

3. Ahlak Kavramı

Ahlak, bireyin doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü ayırt etmesine rehberlik eden; toplum tarafından benimsenen normlar, değerler ve davranış kuralları bütünüdür. Etik, ahlaki davranışların gerekçelerini sorgulayan kuramsal bir disiplin olarak öne çıkarken, ahlak bu ilkelerin bireysel ve toplumsal yaşamda davranışa dönüşmüş hâlini ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle ahlak, bireyin yalnızca nasıl davranması gerektiğine ilişkin kuralları değil, aynı zamanda bu kuralları içselleştirerek günlük yaşamında uygulama biçimini de kapsamaktadır (Haidt, 2012; Turiel, 2002).

Ahlak, bireyin doğuştan sahip olduğu bir özellik olmaktan ziyade yaşam boyu devam eden dinamik bir yapıdır. Aile, okul, akran grupları, kültürel çevre ve medya gibi unsurlar, bireyin ahlaki değerleri kazanmasında ve davranışlarını biçimlendirmesinde rol oynamaktadır. Bununla birlikte birey, ahlaki gelişim sürecinde yalnızca toplumsal normları pasif biçimde benimseyen bir aktör değildir. Aynı zamanda yaşadığı deneyimler, karşılaştığı ahlaki ikilemler ve kurduğu sosyal ilişkiler aracılığıyla kendi ahlaki yargılarını oluşturur ve geliştirir (Turiel, 2002).

Ahlak kavramı, tarihsel ve kültürel bağlama göre farklı biçimlerde yorumlanabilmektedir. Bir toplumda ahlaki açıdan doğru kabul edilen bir davranış, başka bir toplumda farklı değerlendirilebilir. Bu durum ahlakın göreceli yönünü ortaya koyarken, insan hakları, insan onuru, adalet ve şiddet karşıtlığı gibi bazı temel ilkelerin kültürler üstü bir nitelik taşıdığı da kabul edilmektedir. Dolayısıyla günümüzde ahlak, yalnızca kültürel normlarla açıklanabilecek bir olgu değil; evrensel etik ilkeler ile kültürel değerlerin etkileşimi içerisinde gelişen çok boyutlu bir yapı olarak ele alınmaktadır (Nucci & Narvaez, 2014).

Eğitim açısından değerlendirildiğinde ahlak, bireyin toplumsal yaşam içerisinde sorumluluk üstlenmesini ve başkalarının haklarına saygı göstermesini sağlayan temel gelişim alanlarından biridir. Bu nedenle okullar yalnızca akademik bilgi kazandıran kurumlar değil, aynı zamanda öğrencilerin ahlaki gelişimlerini destekleyen sosyal öğrenme ortamlarıdır. Okul ortamı, öğretmen ile kurulan ilişki, akran ilişkileri ve sınıf içi uygulamalar, öğrencilerin ahlaki yargılarının oluşumunda önemli rol oynamaktadır (Lickona, 1991).

3.1. Ahlakın Toplumsal ve Kültürel Boyutu

Ahlak, bireysel vicdanın ürünü olmasının yanı sıra toplumsal yaşamın sürekliliğini sağlayan temel kurumlardan biridir. Toplamların birlikte yaşayabilmeleri; güven, karşılıklı saygı, sorumluluk ve iş birliği gibi ortak ahlaki normların benimsenmesine

bağılıdır. Bu nedenle her toplum, kendi tarihsel deneyimleri, kültürel birikimi ve sosyal yapısı doğrultusunda bireylere belirli ahlaki değerleri aktarmaya çalışmaktadır. Ahlakın toplumsal boyutu, bireyin davranışlarının yalnızca kendisini değil, içinde bulunduğu toplumu da etkilediği anlayışına dayanmaktadır (Durkheim, 1961).

Bununla birlikte küreselleşme, dijitalleşme ve kültürlerarası etkileşimin hız kazanması, ahlakın yalnızca yerel normlar çerçevesinde ele alınmasını yetersiz hâle getirmiştir. Günümüzde bireyler farklı kültürel değer sistemleriyle daha yoğun biçimde karşılaşmakta; bu durum ahlaki karar verme süreçlerini daha karmaşık hâle getirmektedir. Özellikle dijital ortamlarda ortaya çıkan etik sorunlar, bireylerin yalnızca kendi toplumlarının normlarını değil, evrensel insan hakları ve dijital vatandaşlık ilkelerini de dikkate almalarını gerektirmektedir. Bu nedenle çağdaş ahlak eğitimi, kültürel çeşitliliğe saygıyı korurken aynı zamanda evrensel etik ilkeler doğrultusunda eleştirel düşünme ve ahlaki muhakeme becerilerinin geliştirilmesini hedeflemektedir (UNESCO, 2023).

Eğitim kurumları, bireyin ahlaki gelişiminde aileden sonra en etkili sosyal çevrelerden biridir. Öğrenciler, yalnızca ders içerikleri aracılığıyla değil; öğretmenlerin tutumları, okulun yönetim anlayışı, akran ilişkileri ve okul kültürü yoluyla da ahlaki değerleri öğrenmektedir. Bu nedenle ahlak eğitimi, belirli kuralların ezberletilmesinden ziyade, öğrencilerin adalet, dürüstlük, sorumluluk, empati ve saygı gibi değerleri günlük yaşamlarında deneyimleyebilecekleri demokratik öğrenme ortamlarının oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu yaklaşım, öğrencilerin ahlaki gelişimini yalnızca bilişsel değil; duyuşsal ve davranışsal boyutlarıyla birlikte ele alan çağdaş eğitim anlayışlarıyla da örtüşmektedir (Lickona, 1991; Nucci & Narvaez, 2014).

Bireyin ahlaki gelişimi, toplumsal yaşamın gerektirdiği normların benimsenmesiyle başlamakta; zamanla bu normların eleştirel biçimde değerlendirilmesi ve içselleştirilmesiyle olgunlaşmaktadır. Bu nedenle ahlak, değişmeyen kurallar bütünü

olarak değil, bireyin yaşamı boyunca geliştirdiği muhakeme becerileri, vicdani sorumluluğu ve toplumsal deneyimleriyle şekillenen dinamik bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Eğitimin temel işlevlerinden biri de bireylerin bu süreci bilinçli, sorgulayıcı ve sorumluluk sahibi bir yaklaşımla sürdürebilmelerini desteklemektir.

4. Etik ve Ahlak Arasındaki İlişki

Etik ve ahlak kavramları günlük dilde çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte, felsefe ve eğitim bilimleri literatüründe farklı kavramsal düzlemleri ifade etmektedir. Bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılması, özellikle eğitim araştırmalarında kuramsal belirsizliklere yol açabilmektedir. Bu nedenle etik ile ahlak arasındaki ilişkinin açık biçimde ortaya konulması, eğitimde etik, değer ve adalet tartışmalarının sağlıklı bir kuramsal zemine oturtulması açısından önem taşımaktadır.

Etik, insan davranışlarının hangi ilkelere göre doğru ya da yanlış olarak değerlendirilebileceğini sorgulayan normatif bir felsefe disiplini. Başka bir ifadeyle etik, bireyin nasıl davranması gerektiğine ilişkin ilkeleri akıl yürütme ve gerekçelendirme yoluyla temellendirmeye çalışır. Ahlak ise bu ilkelerin bireysel ve toplumsal yaşam içerisinde benimsenmiş, içselleştirilmiş ve davranışa dönüşmüş biçimini ifade etmektedir. Dolayısıyla etik, ahlaki davranışın kuramsal temelini oluştururken; ahlak, bu temelin günlük yaşamda somutlaşmasını sağlamaktadır (Kuçuradi, 1996; Pieper, 2012).

Bu ayrım, etik ile ahlak arasında bir üstünlük ya da karşıtlık bulunduğu anlamına gelmemektedir. Aksine etik ve ahlak birbirini tamamlayan iki kavramsal düzeyi temsil etmektedir. Etik, bireyin davranışlarını eleştirel biçimde değerlendirmesine ve ahlaki yargılarının gerekçelerini sorgulamasına olanak tanırken; ahlak, bu değerlendirmelerin toplumsal yaşam içerisinde davranışa dönüşmesini sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle etik, "neden doğru?" sorusuna cevap ararken; ahlak, "nasıl davranmalıyım?" sorusuna odaklanmaktadır. Bu nedenle etik olmadan ahlaki davranışların gerekçelendirilmesi

güçleşirken, ahlak olmadan da etik ilkelerin toplumsal yaşamda karşılık bulması mümkün değildir.

Eğitim açısından değerlendirildiğinde etik ve ahlak arasındaki ilişki daha belirgin hâle gelmektedir. Öğretmenin öğrenciler arasında ayırım yapmaması gerektiği yönündeki ilke etik bir değerlendirmeyi ifade ederken, öğretmenin bu ilkeyi mesleki yaşamında sürekli ve tutarlı biçimde uygulaması ahlaki bir tutum olarak değerlendirilmektedir. Benzer biçimde akademik dürüstlük, öğrenci mahremiyetinin korunması, ölçme ve değerlendirmede tarafsızlık ya da dijital ortamlarda sorumlu davranış gibi uygulamalar yalnızca kurumsal kurallara uyulmasıyla açıklanamaz. Bu davranışların sürdürülebilir olması, etik ilkelerin birey tarafından içselleştirilerek ahlaki bir davranış biçimine dönüşmesine bağlıdır (Strike & Soltis, 2009).

Etik ve ahlak arasındaki bu tamamlayıcı ilişki, değer kavramıyla birlikte daha bütüncül bir anlam kazanmaktadır. Çünkü bireyin etik değerlendirmeleri ve ahlaki davranışları, büyük ölçüde sahip olduğu değerler tarafından yönlendirilmektedir. Adalet, dürüstlük, sorumluluk, saygı ve merhamet gibi değerler, etik karar verme süreçlerine yön verirken aynı zamanda ahlaki davranışların da temel dayanaklarını oluşturmaktadır. Bu nedenle eğitimde etik, ahlak ve değer kavramlarının birbirinden bağımsız ele alınması yerine, bireyin karakter gelişimini destekleyen bütünlük bir yapı içerisinde değerlendirilmesi daha kapsayıcı bir yaklaşım sunmaktadır (Lickona, 1991).

Sonuç olarak etik ve ahlak, birbirini dışlayan değil, birbirini tamamlayan iki kavramsal yapıdır. Etik, bireyin doğru eyleme ilişkin ilkeleri sorgulamasını ve gerekçelendirmesini sağlarken; ahlak bu ilkelerin bireysel ve toplumsal yaşamda davranışa dönüşmesini ifade etmektedir. Eğitim süreçlerinde etik ilkelerin kalıcı davranışlara dönüşebilmesi ise ancak bireyin ahlaki gelişiminin ve değer dünyasının birlikte desteklenmesiyle mümkün olabilmektedir. Bu nedenle eğitimde etik, ahlak ve

değer eğitimi birbirinden bağımsız alanlar olarak değil, bireyin bütüncül gelişimini destekleyen tamamlayıcı süreçler olarak ele alınmalıdır.

5. Değer Kavramı

Değerler, bireyin yaşamını anlamlandırmasına, kararlarını yönlendirmesine ve davranışlarını şekillendirmesine rehberlik eden temel ilke, inanç ve ideallerdir. İnsanların neyi önemli gördüklerini, hangi davranışları tercih ettiklerini ve olayları hangi ölçütlere göre değerlendirdiklerini belirleyen değerler, bireysel yaşamın olduğu kadar toplumsal düzenin de temel yapı taşlarından biridir. Bu yönüyle değerler, yalnızca bireysel tercihleri değil, aynı zamanda toplumların ortak yaşam kültürünü, sosyal ilişkilerini ve kurumsal yapılarını da etkileyen temel referans çerçevelerini oluşturmaktadır (Halstead & Taylor, 2000; Schwartz, 2012).

Değer kavramı, farklı disiplinlerde farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Felsefede değerler, iyi yaşamın ve doğru davranışın temel ölçütleri olarak değerlendirilirken; sosyoloji değerleri toplumsal bütünleşmeyi sağlayan ortak normlar, psikoloji ise bireyin davranışlarını yönlendiren kalıcı inançlar olarak açıklamaktadır. Eğitim bilimleri açısından ise değerler, bireyin karakter gelişimini destekleyen, toplumsal yaşama uyumunu kolaylaştıran ve sorumlu vatandaşlık bilincini güçlendiren temel öğrenme alanlarından biri olarak kabul edilmektedir (Rokeach, 1973; Schwartz, 2012).

Schwartz (2012), değerleri bireyin yaşamındaki önem derecesine göre davranışlarını yönlendiren, durumlar üstü hedefler olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımda değerler, bireyin yalnızca belirli durumlarda sergilediği geçici eğilimler değil, farklı yaşam alanlarında kararlarını etkileyen kalıcı yönelimlerdir. Benzer biçimde Rokeach (1973), değerleri bireyin tercihlerini belirleyen kalıcı inançlar olarak tanımlamış ve değerlerin davranışların temel belirleyicileri arasında yer aldığını vurgulamıştır. Bu yaklaşımlar, değerlerin yalnızca bilişsel düzeyde benimsenen düşünceler olmadığını; aynı zamanda

bireyin davranışlarını yönlendiren güçlü motivasyon kaynakları olduğunu ortaya koymaktadır.

Etik ve ahlak ile değer kavramları arasında güçlü ve karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Etik, doğru davranışın hangi ilkelere dayanması gerektiğini sorgularken; değerler bu değerlendirmelerde bireyin başvurduğu temel ölçütleri oluşturmaktadır. Ahlak ise bu değerlerin birey tarafından içselleştirilerek davranışa dönüşmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla dürüstlük, adalet, sorumluluk, saygı ve yardımseverlik gibi değerler, hem etik muhakemenin hem de ahlaki davranışın temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle eğitim bilimleri literatüründe etik, ahlak ve değer kavramları birbirini tamamlayan ve birbirinden bağımsız düşünülemeyen yapılar olarak ele alınmaktadır (Lickona, 1991).

Günümüzde değerlerin önemi, küreselleşme, dijitalleşme ve kültürlerarası etkileşimin hız kazanmasıyla daha da artmıştır. Dijital iletişim araçlarının yaygınlaşması, bireylerin farklı kültürler ve değer sistemleriyle daha yoğun etkileşim kurmasına olanak sağlamış; buna bağlı olarak ortak insani değerler ile kültürel farklılıklar arasındaki ilişkinin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Özellikle dijital vatandaşlık, çevrim içi sorumluluk, kişisel verilerin korunması ve yapay zekâ uygulamalarının etik kullanımı gibi güncel konular, değerlerin yalnızca geleneksel toplumsal yaşam açısından değil, dijital yaşam açısından da temel belirleyiciler olduğunu göstermektedir (UNESCO, 2023).

Sonuç olarak değerler, bireyin düşünce, duygu ve davranışları arasında bütünlük sağlayan; etik ilkelerin benimsenmesine ve ahlaki davranışların gelişmesine zemin hazırlayan temel yönelimlerdir. Eğitim süreçlerinde bireylere yalnızca bilgi kazandırılması değil, aynı zamanda insan onuruna, adalete, sorumluluğa ve ortak yaşama saygıyı esas alan değerlerin geliştirilmesi de çağdaş eğitimin temel amaçları arasında yer almaktadır. Bu nedenle değerler, eğitim programlarının yalnızca

tamamlayıcı bir unsur değil, bireyin bütüncül gelişimini destekleyen temel bileşenlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

5.1. Değerlerin Özellikleri

Değerler, bireyin davranışlarını yönlendiren, karar verme süreçlerine rehberlik eden ve yaşamına anlam kazandıran görece kalıcı yönelimlerdir. Ancak değerleri diğer tutum, inanç ve davranışlardan ayıran bazı temel özellikler bulunmaktadır. Schwartz'a (2012) göre değerler; bireyin ulaşmak istediği amaçları ifade eden, belirli durumlarla sınırlı olmayan, davranışların değerlendirilmesinde ölçüt olarak kullanılan ve önem derecelerine göre sıralanabilen temel ilkelerdir.

Değerlerin en belirgin özelliklerinden biri, davranışlara yön veren ölçütler olmalarıdır. Birey, karşılaştığı seçenekler arasında tercih yaparken çoğu zaman sahip olduğu değerleri referans alır. Bu nedenle değerler yalnızca bireyin ne düşündüğünü değil, aynı zamanda nasıl davranacağını da etkileyen güçlü motivasyon kaynaklarıdır. Örneğin adalet değerine önem veren bir birey, kararlarını alırken hakkaniyet ilkesini gözetmeye daha yatkın olacaktır.

Bir diğer önemli özellik ise değerlerin görece kalıcı olmalarıdır. Değerler zaman içerisinde değişebilmekle birlikte, anlık tutum ve tercihlere göre daha istikrarlı yapılardır. Bununla birlikte toplumsal değişimler, teknolojik gelişmeler ve bireysel deneyimler değerlerin öncelik sıralarında farklılaşmalara yol açabilmektedir. Bu durum değerlerin durağan değil, gelişime açık yapılar olduğunu göstermektedir.

Değerler aynı zamanda bireysel ve toplumsal boyutları birlikte taşıyan yapılardır. Her birey değerleri kendi yaşam deneyimleri doğrultusunda yorumlarsa da değerlerin oluşumu büyük ölçüde aile, okul, kültür ve toplumsal çevre ile etkileşim içerisinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle değerler, bireyin kişisel tercihleri ile toplumun ortak beklentileri arasında denge kurulmasını sağlayan önemli bir işleve sahiptir.

5.2. Evrensel ve Kültürel Değerler

Değerler, kapsamı bakımından evrensel ve kültürel değerler olmak üzere iki temel boyutta ele alınmaktadır. Evrensel değerler; insan hakları, insan onuru, adalet, dürüstlük, barış, saygı, sorumluluk ve merhamet gibi farklı toplumlarda ortak kabul gören temel ilkelerdir. Bu değerler, uluslararası insan hakları belgelerinde ve çağdaş eğitim politikalarında bireyin demokratik toplum yaşamına katılımını destekleyen ortak referanslar olarak kabul edilmektedir (UNESCO, 2023).

Kültürel değerler ise toplumların tarihsel birikimleri, inanç sistemleri, gelenekleri ve yaşam biçimleri doğrultusunda şekillenen, kültürden kültüre farklılık gösterebilen değerlerdir. Misafirperverlik, dayanışma biçimleri, aile ilişkileri veya toplumsal roller gibi birçok değer, kültürel bağlamın etkisiyle farklı anlamlar kazanabilmektedir. Bu durum, değerlerin yalnızca evrensel ilkelerden ibaret olmadığını; aynı zamanda toplumların kültürel kimliğini yansıtan önemli unsurlar olduğunu göstermektedir.

Çağdaş eğitim anlayışında evrensel ve kültürel değerler birbirinin alternatifi olarak değil, birbirini tamamlayan iki boyut olarak ele alınmaktadır. Eğitimin temel amacı, öğrencilerin kendi kültürel değerlerini tanımalarını ve korumalarını sağlarken aynı zamanda insan hakları, demokrasi, adalet, eşitlik ve farklılıklara saygı gibi evrensel değerleri de benimsemelerine katkıda bulunmaktır. Bu denge, bireyin hem kendi toplumuyla güçlü bağlar kurmasını hem de küresel dünyanın sorumlu bir üyesi olarak hareket edebilmesini desteklemektedir.

6. Değer Eğitimi

Değerler, bireyin yaşamını yönlendiren temel ilkeler olmakla birlikte, bu değerlerin birey tarafından benimsenmesi ve davranışa dönüştürülmesi kendiliğinden gerçekleşen bir süreç değildir. Bireyin aile, okul ve içinde bulunduğu sosyal çevre aracılığıyla sistemli biçimde desteklenmesi gerekmektedir. Bu noktada değer eğitimi, bireyin

yalnızca hangi değ rlere sahip olması gerektiğini öğretmeyi değil, bu değ rleri anlamlandırmasını, i şelleştirmesini ve günlük yaşamında tutarlı davranışlara d n şt rebilmesini amaçlayan planlı bir eğitim süreci olarak tanımlanmaktadır (Halstead & Taylor, 2000; Lickona, 1991).

Değer eğitimi,  ağdaş eğitim anlayışında akademik başarıdan bağımsız bir alan olarak değil, bireyin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimini bütüncül biçimde destekleyen temel bir eğitim bileşeni olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşım, öğrencilerin yalnızca bilgi sahibi bireyler olarak değil; eleştirel d ş nebi en, sorumluluk üstlenen, farklılıklara saygı duyan ve demokratik toplum yaşamına etkin biçimde katılabilen bireyler olarak yetişmelerini hedeflemektedir. Bu nedenle günümüzde değ r eğitimi, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi, insan hakları eğitimi ve sosyal-duygusal öğrenme gibi yaklaşımlarla birlikte ele alınan disiplinler arası bir çalışma alanına dönüşmüştür (Berkowitz & Bier, 2005; OECD, 2019).

6.1. Değer Eğitiminin Amacı

Değer eğitiminin temel amacı, bireyin doğru davranışı yalnızca dışsal kurallara uyduğu için değil, benimsediği değ rler doğrultusunda bilinçli olarak tercih etmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda değ r eğitimi; öğrencilerin ahlaki muhakeme becerilerini geliştirmeyi, empati kurabilmelerini, sorumluluk üstlenmelerini, farklılıklara saygı göstermelerini ve ortak yaşam kültürünü benimsemelerini desteklemektedir. Dolayısıyla değ r eğitimi yalnızca belirli değ rlerin aktarılmasına değil, bireyin bu değ rleri eleştirel biçimde değerlendirebilmesine ve yaşamına yansıtabilmesine de odaklanmaktadır (Lickona, 1991).

Çağdaş eğitim anlayışında değ r eğitiminin amacı, öğrencilerin hazır davranış kalıplarını ezberlemeleri değil; karşılaştıkları etik ikilemler karşısında gerek lendirilmiş kararlar verebilmeleri ve toplumsal sorumluluk bilinci

geliştirebilmeleridir. Bu yönüyle değer eğitimi, demokratik yaşam kültürünün güçlenmesine, sosyal uyumun sağlanmasına ve aktif vatandaşlık bilincinin gelişmesine katkı sunan temel eğitim alanlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Biesta, 2022).

6.2. Değer Eğitiminde Güncel Eğilimler

Yirmi birinci yüzyılda yaşanan teknolojik ve toplumsal dönüşümler, değer eğitiminin kapsamını önemli ölçüde genişletmiştir. Günümüzde değer eğitimi; dijital vatandaşlık, medya okuryazarlığı, çevresel sürdürülebilirlik, küresel vatandaşlık, insan hakları ve yapay zekâ etiği gibi yeni alanları da içermektedir. Bu durum, öğrencilerin yalnızca yüz yüze ilişkilerde değil, dijital ortamlarda da sorumlu, etik ve bilinçli bireyler olarak hareket etmelerini gerekli kılmaktadır (UNESCO, 2023).

Bunun yanında sosyal-duygusal öğrenme yaklaşımı da değer eğitimiyle yakın ilişki içerisinde değerlendirilmektedir. Öz farkındalık, öz denetim, empati, sorumlu karar verme ve ilişki kurma becerileri gibi sosyal-duygusal yeterliklerin geliştirilmesi, değerlerin davranışa dönüşmesini destekleyen önemli unsurlar arasında görülmektedir (CASEL, 2020). Bu nedenle çağdaş eğitim sistemlerinde değer eğitimi yalnızca belirli derslerin konusu olarak değil, okulun bütününe kapsayan bir kültür ve iklim meselesi olarak ele alınmaktadır.

Türkiye'de de değer eğitimi, öğretim programlarının temel bileşenlerinden biri hâline gelmiş; özellikle Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile birlikte değerlerin bilgi, beceri ve eğilimlerle bütünlüklü biçimde ele alınması benimsenmiştir. Modelde yer alan Erdem–Değer–Eylem çerçevesi, değerlerin yalnızca bilişsel düzeyde öğrenilmesini değil, öğrencilerin günlük yaşamlarında davranışa dönüştürmelerini hedeflemektedir.

7. Adalet Kavramı

Adalet, bireyler arasında hakların, sorumlulukların, fırsatların ve kaynakların hangi ilkelere göre dağıtılması gerektiğini açıklayan en temel etik kavramlardan biridir. Felsefe tarihinin en eski tartışma alanlarından biri olan adalet, yalnızca hukuki bir düzenleme ya da siyasal bir ilke olarak değil; bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen temel bir ahlaki ilke olarak da değerlendirilmektedir. Bu yönüyle adalet, etik ilkelerin toplumsal yaşama yansımaları sağlayan temel kavramlardan biri olup eğitimden hukuka, siyasetten ekonomiye kadar birçok disiplinin ortak inceleme alanını oluşturmaktadır (Rawls, 1971).

Adalet düşüncesinin sistematik biçimde ele alınışı Aristoteles'e kadar uzanmaktadır. Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik* adlı eserinde adaleti "en üstün erdem" olarak tanımlamakta ve bireyin yalnızca kendi iyiliğini değil, başkalarının iyiliğini de gözetmesini gerektiren toplumsal bir erdem olarak değerlendirmektedir (Aristoteles, 2009). Aristoteles'e göre adalet iki temel boyutta ele alınmaktadır. *Dağıtıcı adalet*, toplumdaki hakların, ödüllerin ve kaynakların bireylerin durumlarına uygun biçimde dağıtılmasını ifade ederken; *düzeltilici adalet* ise bireyler arasında ortaya çıkan haksızlıkların giderilmesini amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, günümüzde eğitimde fırsatların dağılımı ve ölçme-değerlendirme süreçlerinin adilliği gibi tartışmalarda hâlen etkisini sürdürmektedir.

Modern adalet kuramlarının en etkili isimlerinden biri olan Rawls (1971), adaleti "hakkaniyet olarak adalet" (*justice as fairness*) yaklaşımıyla açıklamaktadır. Rawls'a göre adil bir toplumun temelinde, bireylerin kendi sosyal konumlarını bilmedikleri varsayımsal bir "cehalet peçesi" arkasında üzerinde uzlaşabilecekleri ilkeler yer almalıdır. Bu yaklaşım doğrultusunda Rawls iki temel adalet ilkesi geliştirmiştir. Birinci ilke, herkes için eşit temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasını;

ikinci ilke ise toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin ancak toplumun en dezavantajlı bireylerinin yararına olduğu ölçüde kabul edilebilir olduğunu ifade etmektedir. Özellikle eğitim politikalarında dezavantajlı grupların desteklenmesine yönelik uygulamalar, Rawls'un hakkaniyet anlayışından önemli ölçüde etkilenmiştir.

Günümüzde adalet tartışmalarında sıklıkla karşılaştırılan iki kavram *eşitlik* ve *hakkaniyettir*. Eşitlik, bütün bireylere aynı imkânların sunulmasını ifade ederken; hakkaniyet, bireylerin ihtiyaçları, koşulları ve farklılıkları dikkate alınarak gerekli desteğin sağlanmasını öngörmektedir. Başka bir ifadeyle eşitlik "herkese aynı şeyi vermeyi", hakkaniyet ise "herkesin aynı sonuca ulaşabilmesi için ihtiyaç duyduğu desteği sağlamayı" esas almaktadır. Bu nedenle çağdaş eğitim politikalarında adalet, yalnızca eşit fırsatlar sunmakla sınırlı görülmemekte; bireysel farklılıkları gözeterek hakkaniyet temelli uygulamalar ön plana çıkmaktadır (OECD, 2018).

Bütün bu yaklaşımlar birlikte değerlendirildiğinde adaletin yalnızca hukuki ya da siyasal bir ilke olmadığı, aynı zamanda etik, ahlak ve değer kavramlarının somut yaşamdaki yansımaları olduğu görülmektedir. Eğitim açısından adalet, öğrencilerin haklarının korunmasını, öğrenme fırsatlarına erişimin güvence altına alınmasını ve bireysel farklılıkların dikkate alınmasını sağlayan temel ilkelere biri olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla çağdaş eğitim anlayışında adalet, yalnızca eğitim sisteminin ulaşmak istediği bir sonuç değil; eğitim süreçlerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinde gözetilmesi gereken temel etik ilkedir.

8. Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde Etik, Ahlak, Adalet ve Değerler

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM), öğrencilerin bilişsel gelişimlerinin yanı sıra duyuşsal, sosyal, ahlaki ve karakter gelişimlerini de bütüncül biçimde desteklemeyi

amaçlayan yeni bir program yaklaşımı ortaya koymaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024).

Model, öğrenmeyi yalnızca bilgi aktarımı olarak değil, bireyin kendisini, toplumu ve dünyayı anlamlandırma süreci olarak ele almaktadır. Bu anlayış doğrultusunda bilgi, beceri, eğilim ve değer alanları birbirinden bağımsız bileşenler olarak değil; öğrencinin bütüncül gelişimini destekleyen birbirini tamamlayan yapılar olarak tasarlanmıştır. Böylece öğretim programlarında yalnızca "öğrenci ne biliyor?" sorusuna değil; "öğrenci bildiğini hangi değerler doğrultusunda kullanıyor?" sorusuna da cevap aranması hedeflenmektedir.

TYMM'nin dikkat çeken yönlerinden biri, eğitimi yalnızca ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak değil, insanın çok yönlü gelişimini merkeze alan bir süreç olarak tanımlamasıdır. Modelde bireyin zihinsel, fiziksel, sosyal, duygusal ve ahlaki gelişiminin birbirinden ayrılmaz olduğu vurgulanmakta; bu doğrultuda öğretim süreçlerinin öğrencilerin karakter gelişimini destekleyecek biçimde planlanması öngörülmektedir. Bu yaklaşım, uluslararası literatürde son yıllarda öne çıkan *bütüncül eğitim* anlayışıyla önemli ölçüde örtüşmektedir (Darling-Hammond ve ark., 2020).

Bununla birlikte model, öğrencilerin yalnızca bireysel gelişimlerini değil, toplumsal sorumluluklarını da ön plana çıkarmaktadır. Adalet, sorumluluk, saygı, dürüstlük, merhamet, yardımlaşma ve vatanseverlik gibi değerler, bireyin hem kendisiyle hem de toplumla kurduğu ilişkinin temel belirleyicileri olarak ele alınmaktadır. Böylece TYMM, değerlerin yalnızca bilişsel düzeyde öğrenilmesini değil; okul yaşamı, sınıf içi etkileşimler ve günlük yaşamdaki davranışlar aracılığıyla yaşanmasını hedeflemektedir.

Modelin kuramsal çerçevesi incelendiğinde, yapılandırmacı öğrenme anlayışını korurken karakter eğitimi, değer eğitimi, sosyal-duygusal öğrenme ve yetkinlik temelli öğretim yaklaşımlarını bütünleştirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu yönüyle TYMM,

yalnızca öğretim programlarında yapılmış teknik bir güncelleme değil; eğitimin amaçlarına ilişkin daha kapsamlı bir paradigma değişikliği ortaya koymaktadır.

8.1. Erdem–Değer–Eylem Çerçevesi

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin en özgün yönlerinden biri, öğretim programlarının merkezine yerleştirilen Erdem–Değer–Eylem (EDE) Çerçevesidir. Modelde değerlerin yalnızca bilişsel düzeyde öğrenilmesi yeterli görülmemekte; bireyin bu değerleri benimsemesi, karakterinin bir parçası hâline getirmesi ve günlük yaşamında davranışlarına yansıtması amaçlanmaktadır (MEB, 2024).

Çerçevede erdem, bireyin karakterini oluşturan temel ahlaki nitelikleri ifade etmektedir. Erdem, yalnızca doğru davranışı bilmek değil; doğru olanı isteme ve bunu sürekli davranış hâline getirme kapasitesi olarak ele alınmaktadır. Bu yönüyle modelin erdem anlayışı, Aristoteles'in erdem etiği yaklaşımıyla benzerlik göstermektedir. Erdem, bireyin tüm kararlarında yönlendirici olan karakter özelliklerini ifade ederken; değerler bu karakterin dayandığı temel ilkeleri oluşturmaktadır.

Modelde değer, bireyin davranışlarına yön veren temel inanç ve ilkeler olarak tanımlanmaktadır. Saygı, adalet, sorumluluk, dürüstlük, merhamet, sabır ve yardımseverlik gibi değerlerin yalnızca öğretim programlarında yer alması değil, okul kültürünün bütününe yansıtılması hedeflenmektedir. Böylece değerler, belirli derslerin konusu olmaktan çıkarılarak tüm eğitim süreçlerine yayılan ortak bir çerçeve hâline getirilmektedir.

Çerçevenin üçüncü boyutunu oluşturan eylem ise değerlerin ve erdemlerin davranışa dönüşmesini ifade etmektedir. Model, bireyin değerleri yalnızca bilmesini değil, bunları yaşamında uygulamasını esas almaktadır. Böylece bilgi, değer ve davranış arasında süreklilik kurulmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşım, Lickona'nın (1991) karakter eğitiminde vurguladığı "ahlaki bilgi–ahlaki duygu–ahlaki davranış" bütünlüğü ile büyük ölçüde paralellik göstermektedir.

Bu bütüncül yapı, öğretim programlarında değerlerin yalnızca bilişsel kazanımlar şeklinde ele alınmasının ötesine geçerek öğrencilerin okul yaşamındaki deneyimleri aracılığıyla davranış geliştirmelerini hedeflemektedir. Böylece EDE Çerçevesi, okul kültürü, öğretmen tutumları, ölçme-değerlendirme uygulamaları ve sosyal etkinlikler gibi eğitim ortamının bütün bileşenlerini kapsayan bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

8.2. Erdem–Değer–Eylem Çerçevesinin Etik, Ahlak, Adalet ve Değerler Açısından Değerlendirilmesi

Bu bölümde ele alınan etik, ahlak, değer ve adalet kavramları dikkate alındığında, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin Erdem–Değer–Eylem Çerçevesinin çağdaş eğitim yaklaşımlarıyla önemli ölçüde uyumlu olduğu söylenebilir. Model, bireyin yalnızca akademik başarısını değil, karakter gelişimini ve toplumsal sorumluluk bilincini de eğitimin temel amaçları arasında konumlandırmaktadır. Bu yaklaşım, karakter eğitimi, değer eğitimi ve bütüncül eğitim anlayışlarının ortak vurgularıyla örtüşmektedir (Biesta, 2022; Lickona, 1991).

Etik açısından değerlendirildiğinde model, öğrencilerin yalnızca kurallara uyan bireyler olmalarını değil; kararlarını belirli etik ilkelere dayandırmalarını hedeflemektedir. Ancak etik eğitiminin yalnızca ortak değerlerin kazandırılmasıyla sınırlı kalmaması; öğrencilerin karşılaştıkları etik ikilemleri tartışabilecekleri, gerekçelendirilmiş kararlar verebilecekleri ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirebilecekleri öğrenme ortamlarıyla desteklenmesi önem taşımaktadır. Bu yönüyle etik eğitiminin tartışma temelli öğretim, örnek olay analizi ve ahlaki muhakeme etkinlikleriyle güçlendirilmesi modelin uygulama başarısını artırabilir.

Ahlak açısından bakıldığında model, değerlerin davranışa dönüşmesini merkeze alması bakımından güçlü bir yaklaşım sunmaktadır. Bununla birlikte ahlaki gelişimin yalnızca öğretim programlarında yer alan kazanımlarla değil, okul iklimi, öğretmen davranışları ve öğrencilerin günlük deneyimleriyle şekillendiği bilinmektedir.

Dolayısıyla modelin öngördüğü hedeflere ulaşabilmesi, okulun bütün paydaşlarının ortak bir değer anlayışını benimsemesine ve bunu tutarlı biçimde yaşatmasına bağlıdır.

Adalet boyutunda ise modelin kapsayıcı eğitim, fırsat eşitliği ve bireysel farklılıkların dikkate alınmasına yaptığı vurgu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte eğitimde adaletin yalnızca öğretim programında yer alan ifadelerle sağlanamayacağı açıktır. Öğrenme fırsatlarına erişim, ölçme ve değerlendirme uygulamaları, öğretmen beklentileri, okul kaynaklarının dağılımı ve dezavantajlı öğrencilerin desteklenmesi gibi uygulamalar da adalet ilkesinin yaşama geçirilmesinde belirleyici olmaktadır. Bu nedenle modelin başarısı, uygulama süreçlerinde hakkaniyet ilkesinin ne ölçüde gerçekleştirilebildiğiyle yakından ilişkilidir.

Değerler açısından değerlendirildiğinde ise EDE Çerçevesi, değerlerin yalnızca bilişsel içerikler olarak öğretilmesini değil, davranışa dönüşmesini hedeflemesi bakımından çağdaş değer eğitimi anlayışlarıyla uyumludur. Bununla birlikte değerlerin öğrenciler tarafından içselleştirilebilmesi, yalnızca doğrudan öğretim yoluyla değil; demokratik sınıf ortamları, katılımcı okul kültürü, model olma ve yaşantı temelli öğrenme süreçleriyle desteklenmelidir. Bu bağlamda öğretmenlerin rolü, değerleri aktaran kişiler olmanın ötesinde, bu değerleri günlük uygulamalarında görünür kılan etik rol modelleri olmaktır.

Sonuç olarak Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, etik, ahlak, adalet ve değerleri birbirinden bağımsız kavramlar olarak değil, bireyin bütüncül gelişimini destekleyen tamamlayıcı unsurlar olarak ele almaktadır. Modelin kuramsal çerçevesi, çağdaş eğitim yaklaşımlarıyla büyük ölçüde uyumlu görünmektedir. Bununla birlikte bu hedeflerin eğitim ortamlarında sürdürülebilir biçimde gerçekleştirilebilmesi; öğretmen eğitimi, okul kültürü, ölçme-değerlendirme uygulamaları ve eğitim politikalarının bütüncül bir anlayışla yapılandırılmasını gerektirmektedir. Bu nedenle Erdem-Değer-

Eylem Çerçevesi'nin başarısı, yalnızca öğretim programının içeriğine değil, okulun tüm bileşenleri tarafından nasıl yaşatıldığına bağlı olacaktır.

9. Sonuç ve Değerlendirme

Eğitim, bireylere bilgi ve beceri kazandırmanın ötesinde, onların toplumsal yaşam içerisinde sorumluluk sahibi, adil, etik ilkelere bağlı ve ortak değerleri benimseyen bireyler olarak yetişmelerini amaçlayan çok boyutlu bir süreçtir. Günümüzde bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızlanması, dijitalleşmenin yaşamın her alanına nüfuz etmesi ve küresel etkileşimin artması, eğitim sistemlerinden beklenen işlevleri önemli ölçüde değiştirmiştir. Artık bireylerin yalnızca akademik açıdan başarılı olmaları yeterli görülmemekte; etik muhakeme yapabilmeleri, ahlaki sorumluluk üstlenebilmeleri, adalet duygusuyla hareket edebilmeleri ve ortak insani değerleri davranışlarına yansıtmaları da çağdaş eğitimin temel amaçları arasında kabul edilmektedir.

Bu bölümde ele alınan etik, ahlak, değer ve adalet kavramları, eğitim bilimleri literatüründe birbirleriyle yakından ilişkili olmakla birlikte farklı kuramsal anlamlar taşıyan yapılar olarak değerlendirilmiştir. Etik, doğru davranışın gerekçelerini sorgulayan normatif bir disiplin olarak bireyin karar verme süreçlerine rehberlik ederken; ahlak bu ilkelerin bireysel ve toplumsal yaşamda davranışa dönüşmüş hâlini ifade etmektedir. Değerler ise bireyin tercihlerini ve davranışlarını yönlendiren temel inançlar olarak etik düşünce ile ahlaki davranış arasında köprü kurmaktadır. Adalet ise hakların, sorumlulukların ve fırsatların hakkaniyet temelinde düzenlenmesini sağlayan temel bir ilke olarak bu kavramsal yapının bütünleyici unsurunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla eğitimde etik, ahlak, değer ve adalet birbirinden bağımsız alanlar olarak değil, bireyin karakter gelişimini destekleyen bütünlük bir sistem olarak ele alınmalıdır.

Çalışmada ayrıca değer eğitiminin çağdaş eğitim anlayışındaki yeri üzerinde durulmuştur. Günümüzde değer eğitimi, belirli davranış kalıplarının aktarılmasına indirgenmeyen; öğrencilerin etik muhakeme becerilerini geliştirmeyi, farklılıklara saygı duymalarını, demokratik yaşam kültürünü benimsemelerini ve toplumsal sorumluluk üstlenmelerini hedefleyen bütüncül bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda okulun yalnızca bilgi aktaran bir kurum değil; öğrencilerin değerleri yaşayarak öğrenebilecekleri demokratik bir öğrenme ortamı oluşturması önem taşımaktadır. Öğretmenlerin mesleki tutumları, okul kültürü, sınıf iklimi ve ölçme-değerlendirme süreçleri, değer eğitiminin başarısını belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Bölümde eğitimde adalet konusu da çağdaş eğitim politikaları çerçevesinde ele alınmıştır. Günümüzde eğitimde adalet, yalnızca bütün öğrencilere aynı imkânların sunulması anlamına gelen eşitlik anlayışıyla sınırlı görülmemektedir. Bunun yerine öğrencilerin bireysel özelliklerini, öğrenme gereksinimlerini ve sosyoekonomik koşullarını dikkate alan hakkaniyet temelli uygulamalar ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşım, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasını, kapsayıcı öğrenme ortamlarının oluşturulmasını ve her öğrencinin potansiyelini gerçekleştirebileceği öğrenme fırsatlarına erişimini esas almaktadır. Bu nedenle adalet, yalnızca eğitim sisteminin ulaşmayı hedeflediği bir sonuç değil; öğretim sürecinin planlanmasından ölçme ve değerlendirmeye, okul yönetiminden öğretmen-öğrenci ilişkilerine kadar tüm eğitim süreçlerinde gözetilmesi gereken temel bir etik ilke olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli de bu bütüncül yaklaşımı benimseyerek öğrencilerin yalnızca akademik başarılarını değil; karakter gelişimlerini, etik duyarlılıklarını ve toplumsal sorumluluklarını da merkeze almaktadır. Modelin Erdem–Değer–Eylem Çerçevesi, değerlerin yalnızca bilişsel düzeyde öğrenilmesini değil, öğrencilerin günlük yaşamlarında davranışa dönüştürmelerini hedeflemesi bakımından çağdaş karakter ve değer eğitimi yaklaşımlarıyla önemli ölçüde örtüşmektedir. Bununla

birlikte bu hedeflerin uygulamada karşılık bulabilmesi, yalnızca öğretim programlarında yer alan kazanımlarla sınırlı değildir. Öğretmenlerin mesleki yeterlikleri, okulun değer odaklı bir öğrenme kültürü oluşturabilmesi, adil ölçme ve değerlendirme uygulamaları ile öğrencilerin aktif katılımını destekleyen demokratik öğrenme ortamlarının geliştirilmesi bu sürecin başarısını doğrudan etkilemektedir.

Sonuç olarak etik, ahlak, adalet ve değer kavramları, çağdaş eğitim anlayışının birbirini tamamlayan temel bileşenleri olarak değerlendirilmelidir. Bilginin hızla üretildiği ve yapay zekâ teknolojilerinin eğitim süreçlerini dönüştürdüğü günümüzde, bireylerin yalnızca bilgiye ulaşabilmeleri değil; bu bilgiyi etik ilkeler doğrultusunda kullanabilmeleri, adalet duygusuyla hareket edebilmeleri ve toplumsal sorumluluk bilinci geliştirebilmeleri her zamankinden daha önemli hâle gelmiştir. Bu nedenle eğitim politikalarının, öğretim programlarının ve okul uygulamalarının bilişsel öğrenme hedefleri kadar etik, ahlak, adalet ve değer boyutlarını da bütüncül biçimde ele alması, sürdürülebilir ve nitelikli eğitim sistemlerinin oluşturulmasında temel bir gereklilik olarak görülmektedir.

Bu bağlamda eğitimde etik, ahlak, adalet ve değerler, yalnızca öğretim programlarında yer alan kavramlar değil; eğitim sisteminin amaçlarını, okul kültürünü, öğretmen yeterliklerini ve öğrenme süreçlerini biçimlendiren temel referans çerçevesidir. Geleceğin eğitim sistemlerinin başarısı da büyük ölçüde bu kavramların eğitim politikalarına, okul yaşamına ve bireylerin günlük davranışlarına ne ölçüde yansıtılabildiğine bağlı olacaktır.

Beyanlar

Finansman: Bu çalışma herhangi bir fon ya da hibe ile desteklenmemiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırmada etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamaktadır.

Yazar Katkıları: Bu araştırmada yazarın katkısı eşittir.

Kaynakça

- Aristoteles. (2009). *Nikomakhos'a etik* (S. Babür, Çev.). Bilgesu Yayıncılık.
- Berkowitz, M. W., & Bier, M. C. (2005). *What works in character education: A research-driven guide for educators*. Character Education Partnership.
- Biesta, G. J. J. (2022). *World-centred education: A view for the present*. Routledge.
- CASEL. (2020). *CASEL's SEL framework: What are the core competence areas and where are they promoted?* Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning.
- Darling-Hammond, L., Flook, L., Cook-Harvey, C., Barron, B., & Osher, D. (2020). Implications for educational practice of the science of learning and development. *Applied Developmental Science*, 24(2), 97–140. <https://doi.org/10.1080/10888691.2018.1537791>
- Durkheim, É. (1961). *Moral education*. Free Press.
- Haidt, J. (2012). *The righteous mind: Why good people are divided by politics and religion*. Pantheon Books.
- Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169–202. <https://doi.org/10.1080/713657146>
- Kohlberg, L. (1984). *Essays on moral development: Vol. 2. The psychology of moral development*. Harper & Row.
- Kuçuradi, İ. (1996). *Etik*. Türkiye Felsefe Kurumu.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli: Ortak metin*.
- Nucci, L., & Narvaez, D. (Eds.). (2014). *Handbook of moral and character education* (2nd ed.). Routledge.
- OECD. (2018). *Equity in education: Breaking down barriers to social mobility*. OECD Publishing.

- OECD. (2019). *OECD learning compass 2030*. OECD Publishing.
- Pieper, A. (2012). *Etiğe giriş* (V. Atayman & G. Sezer, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Raths, L. E., Harmin, M., & Simon, S. B. (1987). *Values and teaching: Working with values in the classroom* (2nd ed.). Merrill.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free Press.
- Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), Article 11. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Sen, A. (2009). *The idea of justice*. Harvard University Press.
- Strike, K. A., & Soltis, J. F. (2009). *The ethics of teaching* (5th ed.). Teachers College Press.
- Turiel, E. (2002). *The culture of morality: Social development, context, and conflict*. Cambridge University Press.
- UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence*.
- UNESCO. (2023). *Guidance for generative AI in education and research*.